

**FIRAT ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ**

*PROF.DR. ŞABAN KUZGUN
ARMAĞANI*

SAYI: 5

ELAZIĞ-2000

ORTADOKSLUK ZAVİYESİNDEN YAHUDİLİK, HİRİSTİYANLIK VE İSLAM ARASINDA DİYALOG*

Emmanuel Adamakis**

Mehmet AYDIN***

1-Giriş: Dinlerarası diyalog bizim için başlıca kaygılardan biridir, çünkü, barışa ve adalete susamış milletimiz için, barış alanını gerçekleştirmenin tek vasıtasını diyalog teşkil etmektedir.

Dinlerarası diyalog çok önemlidir ve dünyadaki kültürel barış ihtiyacına inananların cevap vermesinin vasıtasını teşkil etmektedir. Bütün dinler ve bilhassa yahudilik, Hristiyanlık ve İslâmiyet gibi üç monoteist din, barışın ve adaletin, Tanrının insanlara lütfu olduğunun bilincindedir. Çoğu zaman din savaşlarına çağrılmış olan dinlerin, dogmatik bir temeli yoktur. Her halükarda politika, dinlerin günah keçisi rolü oynama durumunda bulunduğu, millî ve milletlerarası çekişmelerin temelidir. Bununla beraber, savaşın düşmanlığı teşkil ettiği ve onun kökünün tanrıda olmadığını üç dinde kabul etmiştir.

3 Kasım 1995'te Bartholomeos, Unesco'da şu konuşmayı yapmıştır: O çoğu defa çıkarlarımızla ve ben merkezçiliğimizle sürüklendiğimizi hatırlattı. Ferdietçiliğimizin dayanıksızlığı içine kapanıyoruz ve en derin tabiatımızı unutuyoruz. Başka bir tabirle gerçek benliğimizi ki o, kişi olarak Tanrının benzerliğinde ve imajında tamamlanmak için yaratılmıştır. İnsanın , gerçek benliğini, gerçek veçesinde bulunacağını unutuyoruz. Neticede, aramızda herbirimiz için gerçek ilgide bulunmaktadır... Bundan dolayı, aziz Jean Chrysostome (kilisemizin evrensel doktoru) bize şu terimlerle çağrıda bulunuyor: "sende olanı bulmak için arama, kendinde olanı arayan, kendinde olanı bulamaz. Çünkü, herkesin ilgisi, kendi geleceği ilgisinde bulunmaktadır."

Kendimizi, kendimize ait ben merkezçilikte sınırlamamız gerekir. Fakat, başkasını tanımayı ve onunla iletişim kurmayı da aramızda gerekir. Başkası ile ve daha ziyade yahudilik ve islam gibi başka monoteist dinlerle diyalogun hedefi budur. Bartholomeos'un nutkunun girişinde belirttiği gibi , kişinin biricik değeri, kutsallığı ve liyakatının korunmasıdır, Ortodoks ilahiyatta insan, bir sayı olarak telakki edilmemeli, fakat Tanrının bir yaratığı

* İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 7-8 Mart 1998 de düzenlenen "Dinlerarası Diyalog Konferansında" tebliğ olarak sunulmuştur.

** Bölge Başpiskoposu

*** Türkçe Çevri Prof. Dr. Mehmet AYDIN. Konya, S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dekanı- Konya

yaratığı olarak telakki edilmelidir. "İkinci Ademin aracılığı ile onunla birlikte olmak."

Beşeri değerlerin tanınmaması, bugünün dünyasında barışa ulaşmak için kaçınılmazdır. Böylece Ortadoks kiliseler, dinlerarası işbirliğine ve merkezileşmeye katkıda bulunmaya davet edilmişlerdir. Yine bu çizgide her ne olursa olsun fanatizme karşı koymaya da çağrılmışlardır. Ortadoks kiliseler, milletlerin uzlaşması ve dünyada hürriyeti ve barışı meydana getiren değerlerin zafere ulaşması lehinde, dinlerden ve ırklardan bağımsız olarak, çağdaş insanın hizmetinde çalışacaklardır.

1996 yılında Cenevre'de Chambesy üçüncü Ortadoks konferansında ki beyanatına göre, Ortodoks kilisesinin milletlerarasında barış, adalet, hürriyet, kardeşlik ve aşkın gerçekleşmesinde ve ırk ayrımcılığının kaldırılmasındaki katkısı hakkında şöyle denmiştir: Ortodoksluk çağdaş milletler arası diyalogla Hıristiyanlığın mükemmel değerleri olan barış, hürriyet ve kardeşlik, aşk ve sosyal adalet arasında organik ilişkinin kurulmasına yardım edebilir ve etmeye mecburdur. Ortadoksluk insan ve dünyayı ilgilendiren hıristiyanımanını ilan etmek zorundadır. Tarih boyunca onun yüklediği misyon, dünyanın kültürel ve spiritüel kimliğini yenilemedeki başarısıdır. Hıristiyan imanına göre, insan cinsi ve bütün yaratıklar, tanrıdan gelmektedir. Kutsallıkla sürekli ilişkide, insan şahsında bulunan asli değerde açık olarak çağdaş diyalogun temelinde barış, sosyal adalet ve insan hakları lehinde Hıristiyan imanının bu düşüncesi bulunmaktadır. Çağdaş milletlerarası diyalogun temelini oluşturan bu ideallerdeki evrensellik fikri, insan cinsinin ontolojik birliği üzerine dayanan Hıristiyan öğretisi olmaksızın anlaşılamayacaktır.

Başkasına saygı fikri ile canlanmış kilise, bugünün dünyasında misyon olarak, diğer kiliselerle ve diğer iki büyük monoteist dinle ve uyum ve işbirliği yankısını ortaya koymaktadır. Bu ise barış, kardeşlik, aşk ve milletlerarasında sosyal adalet gibi müşterek değerleri ileriye götürme hedefini gütmektedir.

2-Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamın Müşterek Değerleri:

Büyük Ortodoks İlahiyatçısı Profesör Olivier Clement, Patrik I. Bartholomeos ile yaptığı konuşmaların bir derlemesini oluşturan "Hakikat sizi hür hale getirecek" isimli kitabında, Akdeniz havzasında üç monoteist dinin hakları arasındaki müşterek değerlere işaret etmektedir. O, orada canlandırılması gereken Akdeniz havzasında üç monoteist dinin halkları arasındaki müşterek değerlere işaret etmektedir. O, orada canlandırılması gereken akdeniz dehasından şöyle bahsetmektedir. "Dünyanın bu bölgesinde asırlar boyunca çiçek açan değerleri ve prensipleri yeniden bularak, bu deniz çevresinde yaşayan milletleri ak denizde, hür iradeli şekilde barışı korumaya davet etmek gerekmektedir. Bu prensipler herkesin babası, yerin ve göğün yaratıcısı bir tek Allah'a İman; insanın kutsal karakteri, bütün sınırları, ırki ayrımları, merhametle, bağışlama ile, adalet ve barışla aşan aşktır.

Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında 12-15 Eylül 1988 de yapılan beşinci toplantıda “ İki monoteist din arasındaki müşterek değerler” konusu işlenmiştir. Burada şu noktalar üzerinde durulmuştur.

1-Bu toplantıda , barış ve ferdi, ailevi, sosyal, milli ve milletlerarası boyutta adalet gibi müşterek değerlere yer verilmiştir.

2-Dini iman, adalet ve barışın müşterek değerlerinin temel kaynağını teşkil etmektedir. Sadece Allah bu farklı çerçevelerde zorunluklarını itaya, insanları davet etmektedir. Şüphesiz sosyal adetler, kanunlar ve sistemler, dini prensipleri yansıtmaktadırlar.

3-İki monoteist dinin aradığı barış, adaletin üzerine oturmuştur.

4-Müşterek değerler olan barış ve adaletin yayılmasında gençliğin rolü fevkalâde önemlidir. Gençlerin ailelerin ve küçük grupların, eğitim kurumlarının gönüllü kuruluşların dini merkezlerin ibadet yerlerinin medianın islam- hıristiyan karşılaşma yerlerinin ve milletlerarası seviyelerle bu değerleri ileriye götürmede gençlerin üstlendikleri rol çok önemlidir.

Ortodoks Kilisesi, 1986 da III.Ortodoks birliği konferansı öncesi, muhteşem bir deklarasyonla adalet ve barış konusunda şunlara işaret etmiştir: “ Tanrısal lütuf olan hürriyetle insan, kendi bilincine sahip oluyor ve iyi ile kötünün arasını ayırt edebiliyor. (tekvin:2, 6) yine,o, şahıslaşmış tanrının imajını ferdi olarak uknumun topluluğunu yansıtan bir birliktir.

Hürriyet, insan için tanrısal bir lütufudur ki insanı spiritüel olgunluğa doğru sonsuz şekilde ilerletmektedir. Fakat, aynı zamanda, o, itiaatsızlık tehlikesi, Tanrıya karşı bağımsızlık riski ve sonuçta düşüş riski de ihtiva etmektedir. İşte, kötülüğün insanda ve dünyada, barışın ve hürriyetin problemlerinde oynadığı korkunç rol, burdan kaynaklanmaktadır. Bu kötülüğün sonuçları, zamanımızın vergisi olan eksiklikler ve noksanlıklardır. Bu vergiler ise, dünyevileşme, şiddet, adetlerin gevşemesi, çağdaş gençliğin bir kısmındaki menfi olaylar, ırkçılık, silahlanma, savaşlardır. Bununla beraber, bu bölmenin ortasında bir insanlık, beşer ırkının ontolojik birliğin tohumunu içeren olayın bilincindedir. Beşer ırkı, Allah’a İlk insan Ademle bağlıdır. Ve aynı zamanda ikinci ademin aracılığı ile (Hz.İsa) da Allah’la birliği devam etmektedir. Zamanımızın korkunç hakikati olan bütün milletlerdeki açlık, her hıristiyanın lakaytlığı, mesihe karşı, bir ihanete ve aktif imanın yokluğuna denk düşmektedir. Çünkü, kendi beslenmemiz daima, maddi bir problem teşkil etmiş, komuşumuzun beslenmesi problemi ise, spiritüel düzeyde bir sorun olmuştur. (yuh:2/14-18)

Biz Hıristiyan ortodoksların, (kurtuluş İstikametine girdiğimizden dolayı) hastalığı bedbahtlığı, kaygıyı hafifletmek için savaşmak vazifemizdir. Çünkü biz, barışın tercübesine girdik . bugünün toplumunda onun yokluğu karşısında ilgisiz kalamayız. Çünkü Tanrının adaletinin yararlanıcılarıyız. Dünyada daha mükemmel bir adalet ve inayeti tecrübe ediyoruz. İnsanlar ve topluluklar arasındaki toleransızlık ve fanatizme karşı savaşıyoruz. Çünkü biz daima Tanrının bedenleştiğini ve insanın tanrılaştığını ilan ediy-

tanrılaştığını ilan ediyoruz. Bütün insanlar ve milletler için insan haklarını savunuyoruz. Kardeşlerimizle Tanrının İhsanlarını paylaşma ihtiyacındayız. Açlığı yokluğu daha iyi anlıyoruz ve onların kaldırılmaları için savaşıyoruz. Çünkü biz yeni yer ve gökler bekliyoruz orada mutlak adalet saltanat sürecektir. Biz cemiyetin ve insanın yenileşmesi ve Rönesansı için savaşıyoruz.

Dört yıl önce, monoteist dinlerin kavşak noktası olan İstanbul'da imzalanan "İstanbul Deklarasyonu", Akdeniz topluluklarının barışçıl bir birikmeliğine mükemmel şekilde tanıklık etmekte ve diyalogun devamına çağrıda bulunmaktadır. "Barış ve tolerans üzerindeki" problemlere çözüm bulmak için yapıcı diyalogların devamını istemiştir.

3-Üç Monoteist Din Arasında Diyaloglar:

Ortoks kilisesi, yahudilik ve Hıristiyanlık arasında olduğu gibi İslamiyet ile Hıristiyanlık arasında dinler arası diyaloga kendini vermiştir. Farklı din ve gelenek insanlarını, birbirine yaklaştırmak için tek barışçıl yolun bu angajman olduğunu düşünüyoruz. Bu dinler arası müşahadeler de farklı dinlerin insanları ile, sulh ile birlikte yaşamak için insanın spiritüel ihtiyacının tamamlanmasını görüyoruz.

Böyle bir dialog modeli, İstanbul patriği mistik Nicolas ile halife el-Muktedirin X.Yüzyılım başındaki mektuplaşmasını bize hatırlatmaktadır. Mistik Nicolas'a göre: Bütün dünyada ancak iki prensip vardır. Bu müslümanların ve romalıların, dünya hakim olan ve iki yıldız gibi parlayan prensipleridir.

Bu barışçı iletişim espirisi içinde bizim kilise, yüksek seviyede bir takım akademik diyaloglara başlamıştır. İsviçre metropoliti Damaskinos'un başkanlığı altında Chambesy, ökümenlik Patrikliği merkezinin teşebbüsü ile yahudilik ve islamla diyaloglar şunlarla ilgilenmektedir:

A-Yahudilikle Ortadoksluk arasında diyalog için, milletlerarası akademik müşahadeler 1977 başlamıştır:

1-Birinci müşhade, İsviçre'nin Lucerne Şehrinde 16-18 Mart 1977 tarihleri arasında "Yahudi ve Ortadoks Yorumunda Şeriat" konusu üzerinde yapılmıştır.

2-İkinci Müşhade, Bükreş'te (Romanya'da) 26-31 Ekim 1979 yılında "yahudilik ve Ortodoks kilisede gelenek ve Cemaat" konusunda yapılmıştır.

3-Üçüncü Müşhade 21-24 Mart 1993 Yılında Atina'da "süreklilik ve yenileşme" konusunda yapılmıştır.

Yahudi dünyası ile akademik diyalogda iki kitabı dinin gelenek ve teknolojisine başvurarak birtakım önemli konuları inceledik. Bu müşterek noktaların varlığı kabul edilmiş fakat eski ahidin farklı okunmasının olduğu kabul edilmiştir. Hakikatte, Hıristiyanlıkta, iki dinin, kutsal kitabı olan Eski ahidin, İsa merkezli bir karakteri vardır.

B-1986 yılından beri Ürdün İslam Medeniyeti Kraliyet araştırma akademisi ile Chambesy ökümenik ortodoks patriklik merkezi arasında Hıristiyanlık ile İslam arasında diyalog için birtakım milletlerarası akademik müşahadeler organize edilmiştir.

- 1- Monoteist iki din arasında sekiz karşılaşma meydana gelmiştir.
- 2- Chambesy Müşhadesi: 17-19 Kasım 1986 tarihinde "otorite" konusunda yapılmıştır.
- 3- Amman Müşhadesi: 21-23 Kasım 1987 tarihinde "müslümanlar ve Hıristiyanlar arasındaki tarihi birlikte olma modeli" ve "Hıristiyanlar ve müslümanlarda müşterek insani idealler" konularında olmuştur.
- 4- Chambesy Müşhadesi: 12-15 Aralık 1988 de "Barış ve adalet konusunda yapılmıştır.
- 5- İstanbul Müşhadesi: 10-14 Eylül 1989 'da "Dini Çoğulculuk" yapılmıştır.
- 6- Amman Müşahadesi: 26-28 Temmuz 1993 tarihinde "Gençlik ve Mutedil Değerler" konusunda yapılmıştır.
- 7- Atina Müşadesi: 8-10 Eylül 1994 de "İşbirliği ve Anlayış için Eğitim" konusunda yapılmıştır.
- 8- Amman Müşhadesi: 3-5 Haziran 1996 "da "İslamda ve Hıristiyanlıkta Eğitim Sistemi"
- 9- İstanbul Müşhadesi: 3-5 Haziran 1997 de "üçüncü bin yılın eşiği önünde Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasında iştirak ve işbirliğinin perspektifleri" konulu bir toplantı yapılmıştır.

Akdenizin üç monoteist dinlerinin temsilcileri arasındaki temaslar çerçevesinde, Avrupa komisyonu tarafından 4-7 Kasım 1995 yılında Toledede yapılan toplantıyı burada zikredeceğim. Bu toplantının konusu "Akdeniz Cemiyeti: üç medeniyete bir meydan okuma" idi. İslamiyet, yahudilik ve Hıristiyanlık arasında enformel bir diyalog bu seviyede ilk defa Avrupa Komisyonu tarafından organize edilmiştir. Bu konuda Avrupa komisyonu başkanı M.Jaques Sante şöyle demiştir. "Avrupa komisyonu, dinlere Avrupalı hafızasında ki yerde açık bir alan taktim etmeye çaba sarfetmiştir. Komisyon için sözkonusu olan, milletlerin uzlaşmasının bizatihi temel şartı olan dinlerarası diyalogun devamına mütevazı bir katkı sağlamaktır.

27-28 Kasım 1995 'de Avrupa- Akdeniz konferansında kabul edilen Barcelona deklarasyonunda dinler arası diyalogun önemine ısrarla şu sözlerle işaret edilmiştir. " Avrupa Akdeniz bölgesinde mevcut dinlerin prensipleri, arasında mükemmel bir anlayışı, karşılıklı töleransı ve işbirliğini koruyacaktır. Din temsilcilerinin, dini kurumların ve İlahiyatçıların, üniversitelerin ve diğer ilgili kişilerin temsilcilerinin periyodik toplantılarının yapılması, peşin yargıları, cehaleti ve fanatizmi yenme hedefini güdecek ve temelde işbirliğini cesaretlendirecektir. 15-17 Haziran 1995'te Stokholm'da ve 4-7 Kasım 1995'te Toledede yapılan konferanslar, bu yönden örnek olma görevini ifa edebilirler."

Aynı espri içinde, Rabatta Üç monoteist din arasında diyalog konusunda üç haftaya yakın bir karşılaşma olmuştur. Burada işlenen temel konu: "Bir barış kültürüne doğru başlığını taşıyordu. Bu toplantı Fas Kralı II. Hasan'ın ve Unesco'nun yüksek himayeleri altında gerçekleşmişti. Üç deklarasyonda, bir defa daha dinlerin, dinlerarası diyalogu devam ettirmeleri bu amaçla Fas'ta Unesco'dan bir masa tesis edilmesi isteği ifade edilmiştir.

1- Bölgesel ve Milletlerarası Planda işbirliği için sunulan imkanlar:

Üç monoteist din arasında akademik diyalog ve resmi karşılaşmalar süreci, devam etmeli ve geliştirilmelidir. Bizim kilise, diyalogun bu perspektifine inanmakta ve diğer dinlerinde işbirliğinin zaruretine, mahalli, bölgesel ve milletlerarası boyutta müşterek faaliyetlere iştirake ikna olması açık bir durumdur.

Aynı açılma işbirliği espirisi içinde Ürdün Prensi el- Hasan, Haziran 1997 de İstanbul'da gerçekleşen İslam- Hıristiyan karşılaşmasında şöyle demiştir: "Nihayet bizim diyalogumuz, uzun yıllara uzanan karşılaşmalar çerçevesinde gelişen sürekli karşılıklı bir sürecin bir kısmını meydana getirmektedir. Hedefimize ulaşmak için bu yolun üzerinde geleneklerimizin en iyi unsurlarını yetiştiren müşterek değerlerimize işaret eden gittikçe artan ve özellikle gençlerin karşılaştıkları problemleri aşmaya insanlığa yardım edecek milletarası yeni ahlaki bir düzenin yaratılmasına katkı sağlayan işbirlikçiler olarak bir yol üzerinde birlikte yürümek zorundayız.

Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet gibi üç monoteist dinin temsilcileri olarak, mevcut diyalogları takip ve bu akademik diyalogların tavsiyelerini pratik hale koyma gibi ağır bir işe sahibiz. Bu sahadaki çabalarımız, tolerans ve herkesin kimliğine saygılı idealleri yetiştirebilmemiz için temel değerler üzerine dayanan açılma espirisini geliştirmektedir.

Bu diyalog süreci içindeki yükümlülüğümüz belirgindir. Daha önce, Akademik çerçevede ki dinler arası birtakım müşterek programları geliştirme gibi bir misyonumuz vardır. Bu programlar, Avrupa- Akdeniz işbirliği çerçevesinde, Avrupa komisyonu tarafından desteklenebilir. Bu diyalog sırasında Barcelone'da alınan kararlardan sonra politik ve güvenilir bir haberleşme ağının yaratılması, bu alandaki temasları takviye için, yabancı poliktikalar enstitü ağının tesisi gibi bazı sektörlerde birtakım gelişmeler olmuştur. Demokrasinin, önleyici diplomasinin, güvenlik tedbirlerinin takviyesi ile ilgili çalışmalarda, barış ve istikrar için bir yasa hazırlığı ve birtakım çabalara bu istikamette girişilmiştir. Bunun için, Avrupa- Akdeniz işbirliği, birtakım çalışmalarda ve açık tartışmalarda müşterek iştirak imkanları sunmaktadır.

Aynı şekilde başka imkanlarda vardır. Özellikle çekişmeleri önlemeye, barış içindebirlikte yaşamaya ve güven atmosferi tesisine; hükümetler ve harici enstitüler olarak katkı sağlayabilen yabancı politik enstitüler ağının gelişmesi de dikkat çekicidir.

Avrupa parlamentosunun insiyatifi ile kurulan Meda- Demokrasi programı, Akdeniz havzasının on iki üyesi arasında insan haklarını geliştirmeye yönelik bir programdır.

Akdenizin üçüncü ülkeleri olan, Türkiye, Fas, Tunus ve İsrail Avrupa birliği ile üç dinin halkalarının sulh içinde birlikte yaşama projelerinin finansmanı için gerekli para yardımını yapabilecekleri konusunda anlaşma yapmışlardır.

Zikredilen Programlar, erkeklere, kadınlara ve üç dinin gençlerine, birlikte çalışmalarına ve akdeniz etrafında bir güven ve dayanışma iklimi inşa etmelerine izin veren gerekli aletlerdir.

Müşterek dini değerlerin uygulanması ve barış atmosferinin yaratılmasında gençliğin rolünü de ihmal etmemek gerekecektir. Gençlerin mübadelesi, tarihin yeni anlaşılması ve eğitimi bu alanda bir katkı getirebilir.

Eğitim programlarının geliştirilmesi dini fanatizm ve çatışma ruhunu kaybettirerek, başkasını anlama ve karşılıklı saygı prensiplerinin açıklığa çıkmasına katkı sağlayabilir. Bu konuda RABAT karşılaşmasının tavsiyelerini burada hatırlatabilirim. Bu tavsiyelerde Unesco tarafından sergilenen çabaların, dinlerarası diyalogun sonuna ulaşması ve barış kültürünü köklendirmeyi hedef alan müşahhas aktivitelerde ifade edilmesi en yüksek şekilde arzu edilmiştir. Özellikle

Günlük davranışları değiştirmeyi hedef alan didaktik metaryal noktasından hareketle gençliğin eğitimine yönelme

2- Bu kültürler, sahipsiz olduğumuz çelişkili yorumları uzlaştırmak için müşterek tekrar okumaya izin vermeye yardım etmeli.

3- Irk ayrımcılığına karşı savaşmak için uygun bilgileri sağlamak amacı ile bu kültürleri Medi'ya yöneltmek.

Müşterek değerlerin savunması için üç dinin, bu espiri içinde işbirliği yapma iradesi inkar edilemez. Patrik Bartholemos mesajlarından birinde Dinlerin, dini, irki sosyal ve diğer bütün irki ayrımcılıktan bağımsız olarak, çağdaş insana baskı yapan müşterek problemler karşısında yapıcı tarzda işbirliği yapabileceklerini hatırlatmıştır. Geçmişin acı tecrübelerini aşmayı arzu eden ve yeni dünya düzeninin çok uluslu menfa atlarına, sipirtüel kimliğin bir başka sesiyle cevap vermeyi, ümit eden, samimi bir diyalog içinde sorumlu din adamları olarak sesimizi duyurma ve bu hedefe ulaşmak için gerekli seyri takip etme imkanına sahibiz. Dinin rolünü itiraf ederek bu süreci takip etmeye devletler kendini vermeye mecburdur. Böylece, bir adalet ve barış iklimi yaratmak için gerekli vasıtaları bize takdim edeceklerdir. Fas Kralı II. Hasan, Ürdün Kraliyet varisi Prens Hasan ve İstanbul Belediye Başkanının insiyatifleri, barış kültürünün hizmetinde dini değerlerin anlamını tebdil eden birtakım örneklerdir.